

ЎЗБЕКИСТОНДА МАКРОИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА СОЛИҚ-БЮДЖЕТ ВА ПУЛ-КРЕДИТ СИЁСАТИНИНГ РОЛИ: 2020–2025 ЙИЛЛАР ТАҲЛИЛИ

Sharifova Gulruxsor Abdunabiyevna

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, magistr
e-mail: gulruxsor88@gmail.com, orcid: [0009-0008-8521-5380](https://orcid.org/0009-0008-8521-5380)

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон иқтисодиётининг 2020–2025 йиллардаги макроиқтисодий барқарорлиги солиқ-бюджет ва пул-кредит сиёсати нуктаи назаридан таҳлил қилинади. Глобал пандемия, геосиёсий зиддиятлар ва энергия нархлари ислохотлари шароитида амалга оширилган фискал консолидация ва инфляция таргетинги режимига ўтиш каби чоралар ЯИМ ўсишининг ўртача 6% дан ортиқ даражада сақланиши, инфляциянинг 12,9% дан 7,3% гача пасайиши, бюджет ва жорий ҳисоб дефицитининг назорат қилинишига хизмат қилганлиги кўрсатилади. Назарий асослар, адабиётлар таҳлили, статистик маълумотлар ва халқаро тажриба асосида фискал ва монетар сиёсатларнинг ҳамоҳанглиги барқарорликнинг асосий омили эканлиги исботланади. Мақола ўзбек ва халқаро олимлар тадқиқотларига таяниб, келажакда фискал қоидаларни жорий қилиш, Марказий банк мустақиллигини кучайтириш ва банк ислохотларини чуқурлаштириш бўйича таклифлар беради. Таҳлил натижалари Ўзбекистоннинг ислохотларга асосланган макроиқтисодий сиёсати ривожланаётган мамлакатлар учун ўрнак бўла олишини кўрсатади.

Калит сўзлар: Макроиқтисодий барқарорлик, солиқ-бюджет сиёсати, пул-кредит сиёсати, инфляция таргетинги, фискал консолидация, ЯИМ ўсиши, инфляция, бюджет дефицити, жорий ҳисоб дефицити, Ўзбекистон иқтисодиёти, монетар сиёсат, ислохотлар, 2020–2025 йиллар.

1. Кириш

Ўзбекистон иқтисодиётининг макроиқтисодий барқарорлигини таъминлашда солиқ-бюджет ва пул-кредит сиёсати муҳим институционал механизм сифатида ўз ўрнига эга бўлиб, ушбу сиёсатларнинг самарадорлиги мамлакатнинг иқтисодий ўсиши, инфляция даражаси, бюджет дефицити ва ташқи ҳисоб балансининг мувозанатли ҳолатига бевосита таъсир этади. 2020–2025 йиллар мобайнида глобал пандемия, геосиёсий зиддиятлар ва энергия нархларининг ўзгариши каби ташқи омиллар таъсирида Ўзбекистон иқтисодиёти ислохотлар орқали барқарорликни сақлашга интилди, бу эса солиқ-бюджет сиёсатининг фискал консолидацияси ва пул-кредит сиёсатининг инфляция таргетингини чуқурлаштиришни талаб этди. Ушбу мақола ушбу сиёсатнинг ролини таҳлил қилиш орқали Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарорлигини ошириш йўллари кўрсатади.¹

Мавзу долзарблиги Ўзбекистонда 2017 йилдан бошланган кенг кўламли ислохотлар, хусусан, 2020–2025 йилларда амалга оширилган фискал ва монетар ислохотларнинг натижаларида намоён бўлади, бу ислохотлар ЯИМ ўсишини 6% атрофида сақлаш ва инфляцияни 5% гача пасайтиришга қаратилган. Бироқ, глобал иқтисодий ноаниқликлар, масалан, товар нархларининг ўзгариши ва ташқи қарз юкининг ортиши фискал ва монетар сиёсатларнинг самарадорлигини синаб кўрмоқда. Мақоланинг мақсади – ушбу сиёсатларнинг макроиқтисодий барқарорликка таъсирини 2020–2025 йиллар статистик маълумотлари асосида таҳлил қилиш ҳамда илмий таклифлар беришдир.²

Вазифалар қуйидагиларни ўз ичига олади: макроиқтисодий барқарорликнинг назарий асосларини ўрганиш, Ўзбекистонда 2020–2025 йиллардаги ҳолатни таҳлил қилиш, хорижий тажрибани солиштириш ва ислохотлар бўйича таклифлар ишлаб чиқиш. Объект – Ўзбекистон иқтисодиётининг макроиқтисодий барқарорлиги, предмет – солиқ-бюджет ва пул-кредит

сиёсати механизмлари. Методология статистик таҳлил, солиштирма метод ва прогнозлашни ўз ичига олади.³

2. Адабиётлар таҳлили

Макроиктисодий барқарорликнинг илмий адабиётларида фискал ва монетар сиёсатларнинг ҳамоҳанглиги муҳим ўрин тутди, хусусан, ривожланаётган мамлакатларда пандемиядан кейинги даврда инфляция таргетинги ва бюджет консолидациясининг роли таъкидланади. Классик назариялар (Кейнс, Фридман) асосида фискал сиёсат талабни, монетар сиёсат эса таклифни бошқаришни таъминлайди, лекин Ўзбекистон каби ўтган иқтисодиётларда ислохотлар самарадорлигини ўрганиш долзарб масала сифатида кўрилади.

Ўзбекистонга оид тадқиқотларда 2020–2025 йиллардаги макроиктисодий ҳолат батафсил таҳлил қилинган, масалан, ЯИМ ўсиши, инфляция ва бюджет дефицитининг динамикаси монетар сиёсат трансмиссиясининг самарадорлиги билан боғланганлиги кўрсатилган. Марказий банк ислохотларининг монетар сиёсатни кучайтиришдаги роли, хусусан, инфляция таргетингининг 5% мақсадига эришиш механизмлари ўрганилган, бу глобал хатарларга қарши барқарорликни таъминлайди.

Бюджет сиёсатининг таъсирини ўрганган тадқиқотларда Ўзбекистонда энергия субсидияларини камайитириш ва солиқ ислохотлари фискал барқарорликни оширганлиги, лекин ташқи қарз юқининг ортиши хатар сифатида таъкидланган. Халқаро фондлар (IMF, World Bank) ҳисоботларида 2025 йилга кўра Ўзбекистоннинг макроиктисодий сиёсатлари самарадорлиги таҳлил қилинган, уларда монетар мустақиллик ва фискал қоидаларни жорий қилиш тавсия этилган.

Монетар сиёсатнинг макроиктисодга таъсирини ўрганган ишларда Ўзбекистонда фоиз ставкасининг инфляцияни пасайтиришдаги роли, шунингдек, валюта курси гибкостининг ўрни кўрсатилган, бу ривожланган мамлакатлар тажрибаси билан солиштирилган. Умуман, адабиётларда фискал ва монетар сиёсатларнинг ҳамоҳанглигини кучайтириш орқали барқарорликка эришиш тавсия этилади, лекин Ўзбекистон учун ташқи омиллар (глобал нархлар) ни ҳисобга олиш зарурлиги таъкидланади.

Ўзбек олимларининг илмий ишларида ушбу мавзу батафсил ўрганилган, масалан, Ш. Ситмуратовнинг 2020 йилги тадқиқотида фискал ва монетар сиёсат самарадорлиги IS-LM модели орқали ўрганилиб, Ўзбекистонда узулмас ўсиш учун фоиз ставкаси 15% атрофида бўлиши тавсия этилган. Б.Ш. Ахмедовнинг 2024 йилги мақоласида макроиктисодий барқарорлик ва монетар сиёсат Ўзбекистон молиявий хавфсизлигини таъминлашдаги роли таҳлил қилиниб, глобал ҳамкорлик профилида молиявий ресурсларни сақлаш таклифлари берилган. У. Далабаев ва С. Жўраевнинг 2025 йилги эмпирик таҳлилида монетар ва фискал сиёсат Ўзбекистон экспорти ҳажмига таъсири ўрганилиб, фоиз ставкасини пасайтириш ва солиқ имтиёзлари экспорт ўсишини рағбатлантириши кўрсатилган. М. Бойматовнинг 2025 йилги тадқиқотида Ўзбекистон бюджет сиёсатининг макроиктисодий барқарорликка таъсири таҳлил қилиниб, инфляция, ўсиш ва давлат қарзига фискал реформаларнинг ижобий ва салбий жиҳатлари кўрсатилган. И. Инхомиддиновнинг 2025 йилги ишида Ўзбекистонда табиий фоиз ставкаси ўлчаниб, монетар сиёсатнинг инфляция таргетинги режимидаги самарадорлиги учун 4% атрофидаги ставка асосий меъёр сифатида тавсия этилган. Ушбу ўзбек олимларининг ишлари фискал ва монетар сиёсатнинг Ўзбекистон контекстидаги эмпирик ва назарий жиҳатларини чуқур ўрганади, бу глобал тажриба билан ҳамоҳангликни таъминлайди.

3. Макроиктисодий барқарорликнинг назарий асослари ва кўрсаткичлари

Макроиктисодий барқарорлик иқтисодий ўсишнинг мувозанатли даражаси, паст инфляция, бюджет ва ташқи ҳисоблар дефицитининг қабул қилинадиган ҳудуди ва қарз юқининг барқарорлиги сифатида таърифланади, бу Кейнсиан ва монетарист назариялар асосида фискал ва монетар сиёсатларнинг ҳамоҳанглигини талаб этади. Солиқ-бюджет сиёсати фискал стимуллар орқали талабни бошқаришни, пул-кредит сиёсати эса пул массасини назорат қилиш орқали инфляцияни чеклашни таъминлайди. Халқаро стандартларга

кўра, барқарорлик кўрсаткичлари ЯИМ ўсиши (5–7%), инфляция (2–5%), бюджет дефицити (3% ЯИМгача) ва жорий ҳисоб дефицити (5% ЯИМгача) ни ўз ичига олади.⁴

Назарий жиҳатдан, фискал сиёсат IS-LM моделида талабни кучайтириш орқали ўсишни таъминлайди, лекин ортиқча дефицит инфляция ва қарз кризисига олиб келади, шу боис Маастрихт критериялари (бюджет дефицити 3% ва қарз 60% ЯИМгача) ни ўрнат қилиб олиш мумкин. Пул-кредит сиёсати Тейлор қондиаси асосида фоиз ставкасини инфляция ва ўсишга мослаштириб, барқарорликни сақлайди. Ўзбекистон контекстида бу механизмлар ислохотлар орқали чуқурлаштирилмоқда.⁵

Кўрсаткичларни ҳисоблаш усуллари статистик моделлар (эконометрик регрессия) ва индекслар (макроиктисодий барқарорлик индекси) га асосланади, масалан, IMF ва World Bank методологияси ЯИМ ўсишини дефлятор орқали реаллаштиришни ва инфляцияни CPI орқали ўлчашни тавсия этади. Бу усуллар Ўзбекистонда 2020–2025 йиллардаги таҳлил учун асос бўлади.⁶

4. Ўзбекистонда макроиктисодий барқарорликнинг ҳозирги ҳолати (2020–2025 йиллар)

2020–2025 йилларда Ўзбекистон иқтисодиёти COVID-19 пандемияси ва глобал кризисларга қарамай, ўртача 5.9% ўсишни намойиш этди, бу фискал стимуллар ва монетар чоралар самарасида эришилди. ЯИМ ўсиши 2020 йилда 1.6%, 2021 йилда 8.0%, 2022 йилда 6.0%, 2023 йилда 6.3%, 2024 йилда 6.5% ва 2025 йилда 5.9% ни ташкил этди, бу ислохотлар орқали ички талабни қўллаб-қувватлаш натижасидир.⁷

Инфляция даражаси 2020 йилда 12.9%, 2021 йилда 10.8%, 2022 йилда 11.4%, 2023 йилда 10.0%, 2024 йилда 9.6% ва 2025 йилда 9.0% гача пасайди, бу Марказий банкнинг инфляция таргетинги (5% мақсад) ва фоиз ставкасини 14% га ошириш чоралари самарасидир. Энергия нархлари ислохоти инфляцияни оширди, лекин монетар сиёсат уни чеклади.⁸

Бюджет дефицити 2020 йилда -4.0%, 2021 йилда -5.4%, 2022 йилда -3.6%, 2023 йилда -4.9%, 2024 йилда -3.2% ва 2025 йилда -3.0% ни ташкил этди, бу солиқ-бюджет сиёсатининг консолидацияси, энергия субсидияларини камайитириш ва ижтимоий харажатларни мақсадли қилиш орқали эришилди. Дефицитнинг пасайиши қарз юкини 55.8% ЯИМгача чеклади.⁹

Жорий ҳисоб дефицити 2020 йилда -4.6%, 2021 йилда -6.3%, 2022 йилда -3.2%, 2023 йилда -7.6%, 2024 йилда -5.0% ва 2025 йилда -5.0% бўлди, бу олтин экспорти ўсиши ва импортнинг камайиши самарасидир. Ташқи қарз 2025 йилда 55.8% ЯИМга етди, бу фискал сиёсатнинг ташқи қарз лимити (5.5 млрд АҚШ доллари) орқали назорат қилинган.¹⁰

Солиқ-бюджет сиёсати 2020–2025 йилларда ислохотлар орқали чуқурлаштирилди: солиқ имтиёзлари қисқартирилди, бюджет харажатлари 29.3% ЯИМгача камайди, энергия субсидиялари қисқартирилди ва давлат корхоналарининг рекапитализацияси 5.8 млрд долларга етди. Бу чоралар фискал барқарорликни таъминлади.¹¹

Пул-кредит сиёсати инфляцияни таргетлашга ўтди: фоиз ставкаси 2025 йилда 14% га оширилди, пул массаси ўсиши 19.4% га чекланди, банк ислохотлари (давлат банкларини хусусийлаштириш) амалга оширилди. Бу механизмлар иқтисодий барқарорликни кучайтирди.¹²

Кўрсаткич	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (прогноз)
ЯИМ ўсиши (%)	1.6	8.0	6.0	6.3	6.5	5.9
Инфляция (CPI, ўртача, %)	12.9	10.8	11.4	10.0	9.6	9.0
Бюджет дефицити (% ЯИМ)	-4.0	-5.4	-3.6	-4.9	-3.2	-3.0
Жорий ҳисоб дефицити (% ЯИМ)	-4.6	-6.3	-3.2	-7.6	-5.0	-5.0

5. Хорижий давлатлар тажрибаси ва Ўзбекистон учун таклифлар

Халқаро тажрибада, масалан, Янги Зеландияда инфляция таргетинги (2–3%) ва Чилида фискал қоида (дефицит 1% ЯИМгача) макроиктисодий барқарорликни таъминлади, бу Ўзбекистон учун монетар мустақилликни кучайтириш ва бюджет қоидаларини жорий қилишни ўртак қилади. IMF ва World Bank тавсияларига кўра, ривожланган давлатларда фискал консолидация ўсишни 1–2% га оширади.¹³

Ўзбекистон учун таклифлар: солиқ ислохотларини чуқурлаштириш (ҚҚС даромадларини ошириш), бюджет дефицитини 3% ЯИМгача чеклаш, пул-кредит сиёсатини мустақиллаштириш (фоиз ставкасини инфляцияга мослаштириш) ва давлат қарзини назорат қилиш. Бу чоралар барқарорликни оширади.¹⁴

6. Хулоса

2020–2025 йилларда Ўзбекистон иқтисодиёти глобал ва минтакавий инқирозларга қарамай, солиқ-бюджет ва пул-кредит сиёсатининг самарали амалга оширилиши туфайли нисбатан юқори макроиктисодий барқарорликни намоиш этди.¹⁵ Ушбу даврда ЯИМ ўсиши ўртача 6% дан ортиқ даражада сақланди, инфляция даражаси 12,9% дан 7,3% гача пасайди, бюджет дефицити 3–4% ЯИМ атрофида чекланди ва жорий ҳисоб дефицити барқарор даражада назорат қилинди.¹⁶ Бу натижаларга энергия нархлари ислохоти, солиқ имтиёзларини қисқартириш, ижтимоий харажатларни мақсадли қилиш каби фискал чоралар, шунингдек, Марказий банкнинг инфляция таргетинги режимига ўтиши, асосий ставка қатъий даражада сақлаши ва валюта курси гибкости ошириши каби монетар механизмлар ҳисса қўшди.¹⁷

Таҳлил шуни кўрсатадики, фискал ва монетар сиёсатларнинг ҳамоханлиги Ўзбекистонда макроиктисодий барқарорликнинг асосий омили бўлди: солиқ-бюджет сиёсати ички талабни қўллаб-қувватлаб, иқтисодий ўсишни рағбатлантирди, пул-кредит сиёсати эса инфляция босимларни чеклаб, нархлар барқарорлигини таъминлади.¹⁸ Бироқ, ташқи хатарлар – олтин нархларининг ўзгариши, глобал озиқ-овқат ва энергия нархларининг кўтарилиши, геосиёсий ноаниқликлар – ҳали ҳам жиддий хавф туғдирмоқда, бу эса сиёсатларнинг чуқурлаштирилишини талаб этади.¹⁹

Келажак истиқболлари нуктаи назаридан, Ўзбекистонда макроиктисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш учун қуйидаги йўналишлар муҳим: биринчидан, фискал қоидаларни (бюджет дефицити ва давлат қарзи лимитларини) қонуан жорий қилиш; иккинчидан, Марказий банк мустақиллигини янада кучайтириб, инфляция таргетингини 5% мақсадига тезроқ етказиш; учинчидан, банк сектори ислохотларини чуқурлаштириб, монетар трансмиссия механизмларини самарали ишлашини таъминлаш; тўртинчидан, ташқи хатарларга қарши буферларни (захира фондларини) кучайтириш.²⁰ Ушбу чоралар амалга оширилган тақдирда, Ўзбекистон иқтисодиёти 2026–2030 йилларда ҳам барқарор ўсиш ва паст инфляция траекториясида давом эта олади, бу мамлакатнинг халқаро рейтингларини ошириш ва инвестиция жалб қилишга хизмат қилади.²¹

Умуман олганда, 2020–2025 йиллар тажрибаси шуни исботлайдики, ислохотларга асосланган фискал ва монетар сиёсатлар ривожланаётган мамлакатлар учун глобал турбуленция шароитида макроиктисодий барқарорликнинг калити ҳисобланади. Ўзбекистоннинг бу борадаги муваффақиятлари бошқа ўтган иқтисодиётлар учун ҳам ўртак бўла олади.²²

Фойдаланилган адабиётлар:

1. International Monetary Fund. (2025). Republic of Uzbekistan: 2025 Article IV Consultation.
2. IMF. (2025). Uzbekistan: Staff Concluding Statement of the 2025 Article IV Mission.
3. Central Bank of Uzbekistan. (2025). Monetary Policy Guidelines.
4. IMF. (2025). Republic of Uzbekistan Report.
5. IMF. (2025). Staff Concluding Statement.
6. World Bank. (2025). Uzbekistan Economic Data.

7. IMF. (2025). Macroeconomic Indicators.
8. CBU. (2025). Monetary Policy Report Q1.
9. IMF. (2025). Fiscal Balance Data.
10. IMF. (2025). Current Account Data.
11. CBU. (2025). Guidelines.
12. CBU. (2025). Q1 Report.
13. IMF. (2025). International Experience.
14. IMF. (2025). Recommendations.
15. IMF. (2025). Republic of Uzbekistan: 2025 Article IV Consultation.
16. Central Bank of Uzbekistan. (2025). Monetary Policy Report Q4.
17. World Bank. (2025). Uzbekistan Economic Update.
18. Sitmurotov, Sh. (2020). The Effectiveness of Fiscal and Monetary Policy.
19. Axmedov, B.Sh. (2024). The Role of Macroeconomic Stability.
20. IMF. (2025). Staff Recommendations.
21. Boymatov, M. (2025). The Impact of Budgetary Policy.
22. Inkhomiddinov, I. (2025). Measuring Natural Rate of Interest.